

ALGIS KASPERAVIČIUS

1925–1929 m. TARPTAUTINĖS IR LIETUVOS POLITIKOS KLAUSIMAI

Skaitant Petro Klimo diplomatinius pranešimus iš Paryžiaus

Pastaraisiais metais padidėjo susidomėjimas Nepriklausomos Lietuvos istorija, taip pat ir žymių jos politinių veikėjų ir valstybininkų gyvenimu bei veikla. Atsirado galimybė apie juos rašyti ir skelbti jų kūrybinį palikimą. Neliko užmirštas taip pat Petras Klimas (1891–1969) Vasario 16-osios akto signataras, istorikas, publicistas, diplomatas, ilgametis stalininio Gulago kalinys. Išleistos dvi P. Klimo atsiminimų knygos su plačiais istorikų A. Eidinto ir Č. Laurinavičiaus komentarais¹. A. Eidinto komentaras – tai faktiškai trumpa biografinė apybraiža apie P. Klimą. „Tremties archyvo“ serijoje pasirodė Antano Dambrausko atsiminimai, kuriuose daug vietos skirta P. Klimui². Galima tikėtis, kad Lietuvoje bus išleista ir A. Geručio monografija apie P. Klimą, dabar daugumai skaitytojų mažai prieinama³. Laukia publikacijos Lietuvos bibliotekose ir archyvuose saugomi P. Klimo moksliniai bei publicistiniai darbai ir laiškai.

Svarbus istorinis šaltinis savaime suprantama yra užsienyje, akredituotų diplomatų pranešimai savo vyriausybei. Tokių pranešimų P. Klimas, septyniolika metų buvęs Lietuvos Respublikos pasiuntiniu iš pradžių Italijoje, o vėliau Prancūzijoje, parašė daugiau kaip tūkstantį. Dauguma jų saugoma Lietuvos valstybiniame archyve. Istorikams jie buvo žinomi, tačiau palyginti mažai panaudoti tyrinėjimams. Tai sąlygojo ligi 1988m. egzistavusi politinė situacija ir griežta istorijos, kaip ir kitų humanitarinių mokslų, TSKP organizacijos Lietuvoje kontrolė. Tuo tarpu P. Klimo pranešimuose gausu informacijos ir vertinimų, kurie padeda geriau suvokti tuometinę Lietuvos tarptautinę ir vidaus padėtį visos Europos kontekste, atsisakyti senų stereotipų ir išvengti naujų.

Suprantama, diplomatų pranešimuose visada yra daugiau informacijos, dažnai nepasitvirtinančios ar net gandų pobūdžio, negu asmeninės nuomonės. Beje, kaip vėliau pamatysime, P. Klimas nevengė konfidencialiuose dokumentuose ir savarankiškų vertinimų, kartais prieštaraujančių oficialiai Lietuvos valdžios politikai ir propagandai. Kiekvienos vals-

tybės pasiuntinys stengiasi išsamiai pranešti savo vyriausybei apie svarbiausius politinius įvykius ir tendencijas šalyje, kur jis akredituotas, remdamasis ne tik ir ne tiek spauda, kiek pokalbiais su politikais, žurnalistais bei kitais įtakingais asmenimis. Panašios neoficialios informacijos kiekybė ir kokybė priklauso nuo keleto faktorių. Pirma, nuo atstovaujamos valstybės politinio bei ekonominio potencialo, kitaip tariant, jos svarbos pasaulyje. Aišku, kad JAV ar Prancūzijos ambasadorių galimybės šiuo atžvilgiu nepalyginamai didesnės už Lietuvos pasiuntinio. Antra, nuo diplomato intelekto, komunikabilumo ar paprasčiausio landumo. Trečia, nuo to, kiek laiko diplomatas dirba. Užmegzti geresnius ryšius su jos spaudos atstovais, parlamentarais, verslininkais, valstybininkais reikia nemažai mėnesių ar net metų.

P. Klimas buvo paskirtas Lietuvos Respublikos nepaprastuoju pasiuntiniu ir įgaliotu ministru Prancūzijoje 1925 m. gegužės mėn. Tad pirmaisiais savo darbo Paryžiuje metais kontaktų negalėjo būti daug, konfidencialių informatorių Lietuvos pasiuntinys tikriausiai neturėjo. Jo tarptautinės politikos analizė paremta nuomonėmis, cirkuliuavusiomis plačiuosiuose Paryžiaus diplomatų ir žurnalistų sluoksniuose. Ir čia savotiška staigmena: kai kurie vertinimai, atrodo, tarsi paimti iš šiuolaikinių istorijos vadovėlių, kada žinoma ne tik tolesnė įvykių eiga, bet ir įvairios slaptosios jų spyruoklės.

Štai 1925 m. spalio 24 d. pranešime, įvardintame „Dėl Locarno sutarties“ rašoma: „Dar žymesnių reperkusijų Locarno sutartis galės įnešti į Rytų Europos konsteliacijas. Tatai prancūzų opinija jau dabar numato ir ne be pagrindo. Jeigu Čekai ir slovakai yra palyginti ramūs, nes jie neturi konflikto su Vokietija ir savo žemes gavo iš Austrijos dalybų, Lenkai, priešingai, laukia presijos dėl Dancigo koridoriaus ir Silezijos sienų revizijos. Juo labiau, kad Prancūzai apsirūpinę Reino krante taip pat Anglijos garantijomis, bet turėdami sunkenybių, finansinių ir kolonialinių, vargu ar bus taip griežtai pasiryžę žūtbut laikyti Lenkijos revendikacijos“⁴.

1926 m. spalio 27 d. pranešime sakoma, jog „iš aukštų ir arti prie Prancūzijos politikos stovinčių sferų esu patyręs“, kad jeigu „Lenkija nesugebėsianti sutvarkyti savo santykių su Vokietija ir Rusija, tai numatoma, kad Prancūzija bet kokio Lenkijos konflikto atveju su Rusais ir Vokiečiais, nors ir nenutrauksianti savo aljanso, tačiau paliksianti Lenkiją jos pačios atsakomybei ir likimui“⁵. 1939 m. rugsėjį, prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, iš tikrųjų Prancūzija ir Didžioji Britanija, nors ir paskelbusios karą nacistinei Vokietijai, faktiškai paliko likimo valiai Lenkiją, kuri „nesugebėjo sutvarkyti savo santykių su Vokietija ir Rusija“. Ji buvo nukariauta ir pasidalyta pagal Molotovo–Ribentropo pakto slaptuosius protokolus.

Kita vertus, Lenkija buvo Prancūzijos sąjungininkė, tad jos nenorėjo erzinti dėl konfliktų, neliečiančių Paryžiaus interesų. Būdingas šiuo atžvilgiu įtakingo dienraščio „Journal des Debats“ politinio direktoriaus P. Berniu (Bernus) atsakymas į P. Klimo raginimą užtarti Lietuvą Vilniaus byloje: „Lenkija niekada Vilniaus Lietuvai neatiduos, tad veikti prancūzams ta kryptimi reikštų tik kiršinti savo sąjungininką be reikalo“⁶.

Įdomi ir aktualiai šiandien skambanti yra P. Klimo ataskaita apie pokalbį su JAV ambasadoriumi Belgijoje ir stebėtoju Tautų Sąjungos konferencijose H. S. Gibsonu. Šis amerikiečių diplomatas anksčiau beveik 5 metus (1919–1924) dirbo savo šalies ambasadoriumi Varšuvoje. Todėl visai natūralu, jog kalba nukrypo į Vilniaus krašto ir Lietuvos–Lenkijos santykių problemą, kuria Gibsonas labai domėjosi. Jis sakėsi važinėjęs po Vilniaus kraštą ir ten miestuose bei kaimuose kalbėjęs su vietiniais gyventojais (tikriausiai padedamas vertėjo), norėdamas išsiaiškinti jų tautinę priklausomybę. Amerikiečių diplomatas teigė, kad jo pašnekovai į klausimą „Kas jūs tokie?“ atsakydavo: „Vietiniai“, „čionykščiai“ „tuteišai“ arba tiesiog „katalikai“.

Gibsoną stebino tai, jog lygiai tokie pat atsakymai būdavo ir tada, kai klausimas skambėdavo taip: „Ar jūs esate lenkai, ar lietuviai, ar rusai?“ Jo nuomone, Vilniaus krašto gyventojai „dar neturi tautinės sąmonės“, jie lengvai pasiduos išoriniam spaudimui. Kitaip tariant, tautinę sąmonę jiems galima „atnešti iš šalies“. P. Klimas rašė: „Pagaliau Gibsonas padarė gana amerikonišką išvadą: reikia tik būti Lietuvos vyriausybei Vilniuje ir dar kiek paskleisti pinigų – tai tas kraštas per porą metų bus lietuviškas, bet ir priešingai: lenkai gali iš jo padaryti tomis pat priemonėmis lenkišką ...“

Pranešime nenurodoma, kokiose Vilniaus krašto apskrityse lankėsi JAV ambasadorius, tačiau jis gana taikliai pastebėjo išorinio poveikio vaidmenį jo tautinei situacijai. Suprantama, poros metų terminas įkvėpti tautinę sąvimonę aiškiai hiperbolizuotas, tačiau tarpukario laikotarpiu iš tikrųjų Vilniaus krašte egzistavo specifinė situacija. Valstybinė priklausomybė galėjo nulemti gyventojų (bent nemažos jų dalies) tautinį apsisprendimą. Perfrazuojant garsiąją XVI a. formulę „Kieno valdžia, to ir religija“, šiuo atveju labiau tiktų „Kieno valdžia, to ir tautybė“. Žvelgiant iš daugiau kaip pusės amžiaus perspektyvos, tai jau niekam nebegali kelti abejonių, tačiau reikšminga, jog šią specifiką pastebėjo amerikiečių diplomatas XX a. trečiajame dešimtmetyje.

P. Klimo pranešimuose bene daugiausia vietos skirta įvairiems Lietuvos–Lenkijos santykių aspektams. Nemažai juose rašoma apie propagandinį „karą“ tarp abiejų valstybių. Šiame „kare“ aktyvesni buvo lenkai, tu-

rėję didesnes finansines galimybes bei įtaką masinės informacijos priemonėms. Pavyzdžiui, 1926 m. gruodžio 28 d. pranešime minima, kad vieno iš didžiųjų Paryžiaus dienraščių „Le Matin” apžvalgininkas Henri de Korab (jo tikroji pavardė Kucharzewski) neseniai paskelbė, jog Lietuvos atstovai Tautų Sąjungoje E. Galvanauskas ir V. Sidzikauskas tarpusavyje kalbasi lenkiškai. Korabas teigė, kad lenkų kalba tiems lietuvių diplomatams esanti „labiau įprasta negu dirbtinai atgaivinama lietuvių kalba”.

Po tokio įvado „Le Matin” apžvalgininkas tiesiogiai perėjo prie jam rūpimos Vilniaus problemos. Jis aiškino, kad „lietuviškumas Lenkijoje (t. y. Vilniaus krašte – A. K.) nebeegzistuoja, tapęs ne daugiau kaip regionalizmu, pasireiškiančiu etnografiniais skirtumais, kai kurių papročių prisiminimais”⁸. P. Klimas pranešė, jog jis įteikęs „Le matin” atsakymą Korabui, kurį laikraštis įdėjo su redakcijos pastaba gruodžio 27 d. numeryje.

Įvairių melagingų žinių apie Lietuvos politinę padėtį ir valstybės veikėjus lenkų žurnalistai sugebėdavo paskleisti ne vien Prancūzijoje. 1928 m. sausio pradžioje P. Klimas konfidencialiai pranešė ministrui pirmininkui ir užsienio reikalų ministrui A. Voldemarui, jog Paryžiaus spaudoje pasirodė Vokietijos užsienio reikalų ministro G. Štrezemanio interviu ištraukos, kuriose Voldemaras vadinamas „buvusiu ukrainiečiu”. Panašios insinuacijos jau anksčiau buvo platinamos iš Varšuvos, bet „Strezemanio pakartojimas tų insinuacijų padarė didelio įspūdžio, nes daug kas įsivaizduoja, kad Strezemanas esąs Lietuvos draugas ir mūsų reikalų žinovas”⁹. Lietuvos pasiuntinys informavo savo vadovą apie tai, kad jis įteikė Havaso spaudos agentūrai pareiškimą, paneigiantį Voldemaro nelietuvišką kilmę ir pridėjo to pareiškimo kopiją¹⁰. Pareiškimas buvo daugelio Paryžiaus laikraščių visas paskelbtas. Įdomiai reagavo į minėtą pareiškimą Vokietijos ambasada Paryžiuje. Jos patarėjas aplankė P. Klimą ir jį informavo, jog perdavęs užklausimą į Berlyną ir iš ten gavęs atsakymą: jokio panašaus interviu Strezemanas nėra davęs, viskas ištisai pramanyta. P. Klimas vokiečių diplomato patikinimus vertino kritiškai: „Aš iš savo pusės tik nurodžiau, kad Strezemanas turėtų tą interviu dementuoti viešai ir oficialiai, o ne vien diplomatiniu keliu. Ar tai buvo padaryta, aš nežinau. Bet kad tas interviu tikrai buvo... – čia niekas neabejoja”¹¹.

Prancūzų spaudą bei atskirus žurnalistus stengėsi paveikti taip pat ir Lietuvos pasiuntinybė. Už jų palankumą tekdavo mokėti, žurnalistai nesidrovėdavo imti pinigų už vienų ar kitų užsienio valstybių interesų gynimą. Suprantama, tai jokių būdu nereiškia, kad kai kurie žurnalistai ir literatai nejausdavo nuoširdžios simpatijos šalims, kurios juos šelpdavo. Nekelia abejonių, jog Lietuvos atžvilgiu daugiau negu palankiai buvo nusiteikęs rašy-

mo su spaudos leidiniais forma visiškai nepriekaištinga ir teisiniu, ir moraliu požiūriu: tai tas pats, kas spausdinti skelbimus.

Keblesnis klausimas dėl ryšių su Ečegejenu. Pranešime nurodoma, kad pastarasis „baigia spausdinti didelę knygą apie Lenkiją, kuri daugelyje vietų palankiai mums iškels Vilniaus problemą ir Lenkijos politiką su Lietuva. Aš manau, kad mes turėsime užpirkti keletą šimtų egzempliorių tos knygos jau tiesiog iš kurtuazijos... Tuo tarpu aš atsilyginu su p. Etchegoyen'u mokėdamas po 300 fr. už straipsnelius*. Po mano atvažiavimo Paryžiui jam sumokėjau už 4 straipsnelius 1 200 fr. Suprantama betgi, jog toks atlyginimas, dabar frankui kritus, yra be galo mizernas. Aš pats norėčiau, jeigu kreditų būtų mokėti po bent 500 fr. už straipsnį. Ypatingai turėdamas omenyje, kaip čia sunku įsprausti politinius straipsnius prieš Lenkijos politiką”¹⁴.

Iš tikrųjų lėšų trūkumas neleido išplėsti propagandos, užangažuoti ginti Lietuvos interesus įtakingus laikraščius. Pasiuntinys informavo užsienio reikalų ministrą, kad nesėkmingi buvo pokalbiai su artimomis radikalų partijai (tada vadovavusiai vyriausybinei kairiojo bloko – Kartelio koalicijai) dienraščio „L' Ere Nouvelle” redakcijos generaliniu sekretoriumi. Jis pasiūlė mokėti už paslaugas po 4 600 fr. kas mėnesį, o tokios sąlygos, P. Klimo žodžiais, „... pasirodė nepakeliamos ir todėl teko atsisakyti”¹⁵. Atsisakymas suprantamas, nes metinės „subsidijos” kairiajam dienraščiui turėjo būti daug didesnės už visą pasiuntinybės išlaidų propagandai 1926 m. sumą, kuri siekė tik 33 400 fr.¹⁶

Atrodo, kad vėlesniais metais lėšų propagandai buvo skiriama daugiau, mėginama užmegzti ryšius su naujais laikraščiais. 1928 m. birželio 29 d. P. Klimas pasiuntė A. Voldemarui tokio turinio šifruotą telegramą: „Ar paaiškėjo kas nors dėl kombinacijos su Volontė, reikia skubėti. Jei ne, tai paskirkit trisdešimt tūkstančių frankų propagandai prieš rudens sesiją”¹⁷. Iš telegramos galima suprasti, kad Lietuvos pasiuntinybė derėjosi su dar vieno radikalaus artimo dienraščio „Volontė” redakcija ir prašė skubiai suteikti lėšų „subsidijomis”. Šalia to, ragino išskirti papildomai sumą propagandai ryšium su artėjančia Tautų Sąjungos plenarine sesija.

Viešajai nuomonei formuoti reikėjo pastangų bei pinigų. Labai klystų XX a. pabaigos istorikai, manydami, kad prancūzų spauda, rašydama apie Lietuvos–Lenkijos santykius ar Vilniaus klausimą, atspindėjo vien žurnalistų asmenines simpatijas ar įtakingų sluoksnių požiūrį. Paveikti žurnalistus buvo galima ir iš šalies senomis kaip pasaulis priemonėmis. Aišku, kaip jau minėjome, tam tikrose ribose, nes spauda vis dėlto reikšdavo pirmiau-

sia Prancūzijos interesus. O Prancūzija laikė Lenkiją svarbiausia savo sąjungininke Rytuose.

P. Klimo pranešimuose nušviečiama prancūzų spaudos neigiama reakcija į 1926 m. rugėjo 28 d. Lietuvos–TSRS nepuolimo sutartį. Spauda ją siejo su Vilniaus problema ir nesureguliuotais Lietuvos–Lenkijos santykiais. Įtakingas provincijos laikraštis „La Dépêche de Toulouse” vertino sutartį tik kaip TSRS pastangą izoliuoti Lenkiją nuo Baltijos valstybių. Artimas galingai verslininkų organizacijai, vadinamajai Ekonominių interesų sąjungai, dienraštis „Avenir” tvirtino, kad nepuolimo sutartis stumia Lietuvą į Sovietų glėbį. Lietuva esą be reikalo ginčijasi su Lenkija, su kuria „sieną nustačiusi Tautų Sąjunga...”, o ambasadoriai tik patvirtinę. Kol Lietuva būsianti Tautų Sąjungos narys, tol tas sprendimas turėsias visos galios, arba Lietuvai belieka išeiti iš tos Sąjungos¹⁸.

Nepalankiai reagavo prancūzų spauda taip pat į 1926 m. gruodžio 17 d. perversmą. Ji kartojo lenkų teiginius, kad tas įvykis rodo visišką Lietuvos izoliacijos nuo Lenkijos politikos krachą. Ši politika „priveisusi bolševizmo”¹⁹ ir vedanti Lietuvą į visišką pražūtį. Išeitis esanti protinga ir seniai rekomenduota – susitaikyti status quo su Lenkija, kuri viena tegalinti apginti Lietuvos nepriklausomybę nuo sovietų ir vokiečių²⁰. Tačiau Lietuvos valstybininkai bei diplomatai, taip pat ir P. Klimas, laikėsi visiškai priešingos nuostatos.

Jis rašė, neabejotinai išsakydamas savo nuomonę: „Tačiau aš negaliu čia nepastebėti, kad bendras užinteresavimas Lietuva dabar pasirodė tik-tai dėl to, kad už mūsų pečių visi jautė Rusiją ... Visi jautė, jog mažiausias Lenkijos manevras prieš Lietuvą iššauks Rusijos kontrakciją”. Ir kaip užsienio politikos programa atrodo šie Klimo žodžiai: „Stiprinti esamus ryšius su Rusija, papildyti juos tvirtais susitarimais su Vokietija – bus paskutinis etapas prie didžiųjų mūsų tikslų”²¹.

Žvelgiant iš daugiau kaip pusės amžiaus nuotolio, galime pasakyti, jog ryšių su Vokietija ir Rusija stiprinimas niekaip negalėjo apginti Lietuvos nuo šių dviejų didžiųjų valstybių agresyvių kėslių. Būtent jos, o ne Lenkija likvidavo Lietuvos nepriklausomybę. Tai, žinoma, ne priekaištas P. Klimui. 1926 m. turbūt nė Oskaras Milašius savo vizijose nematė 4-ojo dešimtmečio pabaigos kataklizmų. Kita vertus, susitaikymas ir sąjunga su Lenkija taip pat nebūtų apsaugojusi Lietuvos nepriklausomybės nuo TSRS ir Vokietijos agresijos.

P. Klimas išliko lojalus naujajai valdžiai po gruodžio 17 d. perversmo, bet nebijojo kritiškai vertinti jos veiksmų. Informuodamas, kad 4 komunistų karo lauko teismas padarė „be galo neįjaukų išpūdį ne vien prancūzų

kairiesiems, bet ir dešiniams”, pasiuntinys Paryžiuje neslėpė savo asmeninės nuomonės dėl mirties nuosprendžių ir ypač jų motyvavimo formos. Jis rašė: „Komunikato forma, kurią padarė Kauno laikraščiams Karo komendantūra, taip pat tonas, kuriuo „Rytas” skelbė tuos nužudymus – nieku būdu nepakels mūsų opinijos apie mūsų teisės supratimą. Jeigu spauda randa reikalinga tokius dalykus skelbti, tai atsižvelgiant į užsienius negali būti kalbos apie smerkimą mirtimi tiktai už komunistinės nuomonės ir įsitikinimus”²². Nepritarimas 4 komunistų nubaudimui mirtimi pakankamai aiškus. Juk tai rašė diplomatas, o ne politinis emigrantas.

Tačiau 1927-ųjų metų pirmoje pusėje mirties nuosprendžių politinėse bylose nebuvo, naujoji valdžia sugebėjo įsigyti didelės lietuvių visuomenės dalies paramą ir efektyviai tvarkyti valstybės reikalus. P. Klimas stengėsi tarnauti Lietuvai, o ne kuriai nors politinei srovei. Alternatyvos tautininkų režimui jis tada nematė, kovą su juo laikė esant pavojingą tėvynės stabilumui ir gal net nepriklausomybei. Seimo paleidimas bei krikščionių demokratų ministrų pasitraukimas iš vyriausybės 1927 m. balandyje nesukėlė jo pasipiktinimo. Greičiau priešingai.

Asmeniškame laiške užsienio reikalų ministerijos generaliniam sekretoriui B. Balučiui (kreipiasi į jį žodžiais „Geru Prieteli”) P. Klimas pataria per daug nesijaudinti dėl to, kad Lietuvoje likviduota parlamentinė demokratija. Remdamasis kai kurių prancūzų žurnalistų ir politikų nuomonėmis, laiško pabaigoje jis tikino B. Balutį: „Aš galiu jums garantuoti, kad Europa gerą to žodžio prasme seniai nustojo klūpojusi prieš demokratizmą ir parlamentarizmą taip, kaip klūpo šiandien mūsų politiniai vaikai iš liaudininkų ir krikščionių. Ta stambeldystė jau čia pasibaigė ir niekas tais negyvena, bet „apparence”* reikia išlaikyti padorus ir švelnus. Popierius išsibaigė. Sudieu. P. Klimas”²³.

Laiško teiginiai atrodo gana vienareikšmiai, bet juos reiktų laikyti ne tikėjimo į autoritarizmą išpažinimu, o atspindžiu nusivylimo 1920–1926 metais Seime ir visuomenėje vykusia įnirtinga partijų kova, kuri trukdė naujai atsikūrusios valstybės konsolidacijai. Tautinis valdymas tą kovą užgniaužė, tačiau kairiosios opozicijos dalis mėgino priešintis ginklu, kai kurie jos atstovai, vadinamieji plečkaitininkai, užmezgė ryšius su Lenkija, naudojosi jos parama. Griežtos Lietuvos vyriausybės priemonės, nukreipti prieš plečkaitininkus baudžiamieji įstatymai P. Klimui atrodė netikslingi ir gadinantys opinią tarptautinėje arenoje. Pasiuntiniui Paryžiuje reikėjo dėti visas pastangas siekiant sušvelninti jo vyriausybės veiksmų keliamą neigiamą įspūdį. Tačiau rezultatai ne visada buvo džiuginantys.

Labai atvirai P. Klimas išdėstė ne tik prancūzų politinių sluoksnių poziciją Lietuvoje, bet ir savo asmeninę nuostatą pranešime užsienio reikalų ministrui D. Zauniui 1929 m. gruodžio mėn. Pradžioje pasiuntinys priminė neigiamą ne tik kairiųjų, bet ir dešiniųjų prancūzų visuomenės ir politinių sluoksnių reakciją į mirties nuosprendžius po gruodžio 17 d. perversmo. Nepalankiai buvo kalbama ir apie 1929 m. išleistą įstatymą prieš plečkaitininkų veiklą bei karo lauko teismų kompetencijos išplėtimą: „Ne tik kairiojoji, bet ir vidurinė ir net dešinioji spauda Lietuva ne kartą tuo atžvilgiu buvo palyginta su Meksika, su Afganistanu. Man pačiam teko išgirsti Prancūzų parlamente smerkiant Lietuvos militarinį arba, kaip dažnai sakoma, beteisį režimą.“

Mirties bausmės vykdymo tarpais netrūko net žodžių, kurie apibūdino pono Voldemaro valdymą kaip „cruel“ ir „brutal“*. Voldemarui iš vyriausybės išėjus, spauda lyg atsiduso²⁴.

P. Klimas atkreipė užsienio reikalų ministro dėmesį į tai, kad Lietuvos opinijai Prancūzijoje smarkiai kenkia neparlamentinis valdymas. Kaip žinoma, seimas buvo paleistas 1927 m. balandžio mėn. ir vėl sušauktas tik 1936 metais. Kaimyninėje Lenkijoje autoritetinis sanacijos valdymas, kuriam vadovavo maršalas J. Pilsudskis, visai stengėsi apriboti atstovaujamojo organų teises, tačiau paliko parlamentarizmo regimybę. O tokia regimybė 3-iojo dešimtmečio pabaigoje tarptautinėje arenoje nemažai reišė. Europos diktatoriškų ir autoritetinių režimų tada dar buvo nedaug.

Palyginimas su Lenkija atrodė ne Lietuvos naudai, o tai turėjo įtakos ir Vilniaus bylos eigai. Pasiuntinys Paryžiuje pastebėjo: „Lenkijai prancūzai dovanoja Pilsudskio diktatūrą dėl paties Seime buvimo fakto ... Mums gi prikiša, ypač geriau informuoti kairieji sluoksniai, kad mes valdomės be parlamento kontrolės“²⁵. Neparlamentiniu valdymu Lietuvoje spekuliuojo ne tik Lenkijos žurnalistai ir diplomatai, bet taip pat draugiškų Pabaltijo valstybių atstovai: „Spekuliuoja ta mūsų padėtimi ir latviai bei estai, ne tiek, žinoma, prieš mus, kiek savo naudai ir propagandai ... Sakoma, kad tik Latvija ir Estija sugebėjusios kultūringai tvarkytis“²⁶.

Galima tvirtinti, kad P. Klimas savo pranešimu bandė įtikinti D. Zaunių, o per jį ir prezidentą A. Smetoną suteikti režimui labiau demokratinį pobūdį. Tačiau Lietuvos Respublikos vadovai tada neatsižvelgė į nuomonę iš Paryžiaus. Jie manė, kad griežtos priemonės prieš ginkluotą opoziciją ir autoritetinis, o ne demokratinis valdymas leis išsaugoti bei sutvirtinti neseniai atkovotą nepriklausomybę bei konsoliduoti tautą. Šių uždavinių akivaizdoje į tarptautinę, taip pat į buvusią lenkų įtaką prancūzų viešąją nuomonę Lietuvos vyriausybė nedaug kreipė dėmesio.

Nuorodos

- ¹ Klimas P. Iš mano atsiminimų. V., 1990; Klimas P. Lietuvos diplomatinėje tarnyboje 1919–1940 m. V., 1991.
- ² Dambrauskas A. Viskas praeina. V., 1991.
- ³ Gerutis A. Petras Klimas. Cleveland, 1978.
- ⁴ Lietuvos valstybinis archyvas (LVA). F. 383. Ap. 7. B. 556. L. 29.
- ⁵ LVA. F. 383. Ap. 7. B. 656. L. 72
- ⁶ Klimo pranešimas užsienio reikalų ministerijos generaliniam sekretoriui B. Balučiui 1926. 12. 28 // LVA. F. 383. Ap. 7. B. 656. L. 11.
- ⁷ P. Klimo laiškas A. Voldemarui. 1928.V.11 // LVA. F. 383. Ap. 7. B. 795. L. 39.
- ⁸ LVA. F. 383. Ap. 7. B. 656. L. 5.
- ⁹ LVA. F. 383. Ap. 7. B. 795. L. 69.
- ¹⁰ Ten pat. L. 69.
- ¹¹ Ten pat. L. 70.
- ¹² P. Klimo pranešimas URM gen. sekretoriui V. Balučiui 1926. XII. 28. // LVA. 383. Ap. 7. B. 656. L. 7.
- ¹³ LVA. F. 383. Ap. 7. B. 721. L. 11.
- * Čia ir toliau pabraukimai mano – A. K.
- ¹⁴ LVA. F. 383. Ap. 7. B. 556 (1). L. 10.
- ¹⁵ Ten pat. L. 11.
- ¹⁶ Ten pat. L. 12.
- ¹⁷ LVA. F. 383. Ap. 7. B. 795. L. 27.
- ¹⁸ P. Klimo pranešimas URM gen. sekretoriui B. Balučiui 1926. X. 28 // LVA. F. 383. Ap. 7. B. 656. L. 69.
- ¹⁹ Tokį savotišką atgarsį gavo Lietuvos spaudoje po perversmo skelbtos žinios apie bolševizmo grėsmę ir komunistų rengtą sąmokslą, kurį tariamai sužlugdė gruodžio 17-osios įvykiai.
- ²⁰ P. Klimo pranešimas URM gen. sekretoriui B. Balučiui 1926.XII.28 // LVA. F. 383. Ap. 7. B. 566. L. 4.
- ²¹ Ten pat. L. 9.
- ²² Ten pat. L. 10.
- * la apparence (pranc.) – regimybę, padorumas, geras tonas.
- ²³ LVA. F. 383. Ap. 7. B. 72 L. L. 34.
- * cruel (pranc.) – žiaurus; brutal (pranc.) – grubus, žvėriškas.
- ²⁴ LVA. F. 383. Ap. 7. B. 860. L. 9.
- ²⁵ Ten pat. L. 11.
- ²⁶ Ten pat. L. 12.

ALGIS KASPERAVIČIUS

ISSUES OF INTERNATIONAL AND LITHUANIAN POLITICS IN THE YEARS 1925–1929

Reading the Diplomatic Reports of Petras Klimas from Paris

S u m m a r y

Petras Klimas (1891–1969) was one of the creators of independent Lithuania, as well as a historian and diplomat. In 1925–1940, he was the ambassador of the Republic of Lithuania in Paris.

The reports of diplomats in their native states are a very important historical source. The largest number of P. Klimas reports are kept in the Lithuanian State Archives. They are full of information and estimation, which help one better understand the international and internal situation in Lithuania at that time. In confidential reports, P. Klimas used the opportunity to express his independent opinion, which sometimes contradicted the politics and propaganda of the official Lithuanian authority.

In the reports, most attention was paid to the attitude of the power of France, people and mass media of the argument between Lithuania and Poland in respect to Vilnius. The struggle between two arguing states was reflected in them. In this struggle, both Lithuanian and Polish diplomats tried to turn French public opinion to their own advantage, sometimes granting the subsidies to some newspapers and journalists. The Poles had larger financial possibilities and influence on the French public opinion. Poland was the most important ally of France in Eastern Europe. P. Klimas cited the words of one influential journalist: "Poland never gives Vilnius to Lithuania. Thus, the actions of the French in this direction would mean the instigation of their ally without any necessity". In these conditions, it was difficult for the Lithuanian diplomats to disregard hostile propaganda and disinformation spread by the Poles.

The French public opinion malevolently reacted to the coup in Lithuania in December 17, 1926, the liquidation of parliamentarianism, and the strict measures in respect to opposition. That's why the French mass media benevolently reacted to the resignation of A. Voldemaras, whom the French considered the culprit of politics of repressions, from the post of the Prime-Minister in August, 1929. Personally, P. Klimas didn't support the strict measures, but he tried to serve Lithuania, not one or another political trend. He didn't see an alternative to the nation's power.